

Ur *Zenit* 3-1980 (nr 66)

De politiska partierna och marxismens kris

Intervju med Nicos Poulantzas

Denna intervju med Nicos Poulantzas gjordes i april 1979 för den brittiska tidskriften *Marxism Today* och publicerades i juli samma år, dvs bara några månader före hans död. I intervjun hänvisas till ett par arbeten som ännu inte finns tillgängliga på svenska, nämligen *La Crise de l'Etat*, (red) P.U.F. 1976 och *L'Etat, le Pouvoir, le Socialisme*, P.U.F. 1978. I *Zenit* nr 63 finns en bibliografi över Poulantzas större verk i svensk översättning.¹ □

Dina böcker har nått stort inflytande. Jag tror det vore bra för många att få veta något om din egen politiska och intellektuella utveckling.

Vi kan säga att jag mötte marxismen genom den franska kulturen och Sartre, vilket var fallet med många greker i min ålder och med min klassbakgrund. Jag var 17-18 år och började stå på egna ben. Vi befann oss i fasen efter inbördeskriget med kommunistpartiet olagligförklarat, något som varade till 1974. Möjligheterna att sprida marxistiska idéer var ytterst svåra, och det var t o m omöjligt att komma över marxismens klassiska texter. Följaktligen nådde jag marxismen via den franska filosofin och i synnerhet Sartre. Vid universitetet blev jag genom studentkåren indragen i min första politiska vänsteraktivitet, och jag gick in i EDA (Förenade demokratiska vänstern), en bred, legal form för kommunistpartiet. Vid den tiden var jag emellertid inte med i partiet.

Efter mina juridikstudier kom jag till Västeuropa och fortsatte där mitt aktiva medlemskap i EDA. Det stora problemet med EDA var emellertid att somliga var kommunister men andra inte. Det var ett slags frontorganisation fast helt under kommunistpartiets dominans och utan någon verklig självständighet.

Sedan jag genom Sartre utvecklat ett intresse för marxismen påverkades jag starkt av Lucien Goldmann och Lukács. I min doktorsavhandling i rättsfilosofi försökte jag att utifrån Goldmann och Lukács utveckla en rättsuppfattning. Avhandlingen publicerades 1964, men från och med då började jag uppleva begränsningarna i denna marxistiska riktning. Det var då jag träffade på Gramsci via *Critica marxista*, som vid den tiden var den viktigaste marxistiska tidskriften.

Jag började arbeta tillsammans med Althusser, samtidigt som jag var — och förblev — påverkad av Gramsci, vilket från början skapade både enighet och oenighet. Det skulle ta alltför lång tid att nu förklara mina åsiktsskillnader med inte så mycket Althusser utan i första hand med Balibar. Med Althusserns första, främst filosofiska och metodinriktade, texter var jag i grunden överens, och jag har alltid uppfattat att Althusserns förståelse på något sätt utgått från klasskampen och dess problem. Strukturalismen var ett större problem hos Balibar än hos Althusser. I Politisk makt och sociala klasser finns det avgjorda skillnader mellan Balibars och min text. Jag har nämnt dessa skillnader en smula i Den moderna kapitalismens klasstruktur.

Under tiden hade jag anslutit mig till det grekiska kommunistpartiet, före splittringen 1968, ett år efter överstarnas kupp, och jag har sedan tillhört inrikespartiet. Inrikespartiet har gått åt det eurokommunistiska hållet. Utrikespartiet är däremot ett av de sista stalinistiska partierna i Europa. Stalinistiskt i bokstavlig mening — när det gäller teoretisk dogmatism, total brist på inre demokrati och fullständigt beroende av Sovjetunionen.

¹ Böcker i svensk översättning: *Politisk makt och sociala klasser* (1970); *Fascism och diktatur* (1973) – Utdrag: [Fascismen och arbetarklassen](#) ; [Den moderna kapitalismens klasstruktur](#) (1977); [Diktaturernas kris. Portugal, Grekland, Spanien](#) (1977). Se även artikeln [Om samhällsklasser](#). (1973)

Dina teoretiska skrifter hävdar att politiska allianser spelar en högst central roll för utvecklandet av en demokratisk socialism. Ändå har alliansen mellan kommunisterna (PCF) och socialisterna (PS) i Frankrike visat sig mycket bräcklig. Vilka slutsatser drar du av det?

Jag tror nu att huvudproblemet inte så mycket handlar om politiska allianser mellan politiska organisationer. Den stora frågan gäller som vi vet den politiska alliansen mellan de klasser och klassfraktioner som partierna representerar, och en lärdom av den franska alliansens misslyckande är just att den i första hand betraktades och byggdes som en allians uppifrån. Den var visserligen ingen ren valallians, och det 'gemensamma programmet' förblir ett mycket viktigt faktum i den europeiska vänsterns historia. Den var alltså ingen rent konjunkturbetonad valallians, men det var ändå mycket betecknande att inget av partierna försökte ge den en grund i basen, dvs bland massorna, genom att skapa gemensamma organisationer. Vi hade någon sorts enhetsaktion i vissa organisationer, mellan partipolitiskt och fackligt organiserade, men vi kom aldrig fram till någon egen eller specifik basorganisation som kunde förtäta detta slags allians. Det var även det traditionella felet med 'folkfronts'-allianserna. I Kominternstrategin brukade Dimitrov hävda att vi måste ha specifika basorganisationer som kunde förtäta detta slags allianser. De åstadkoms aldrig på den tiden, liksom heller inte av de franska kommunisterna och socialisterna. Men din fråga går djupare än så. Jag tror att ett förverkligande av detta slags allians är möjligt endast efter en förändring inom kommunistpartierna själva. Det är helt klart att så länge man arbetar med begreppet 'proletariatets diktatur', kommer man inte att kunna ingå någon varaktig allians med en partner som vet att han ska elimineras när denna diktatur under övergången till socialismen upprättas. Jag tror därför att en revolutionär strategi för demokratisk socialism förutsätter förändringar inom vissa västeuropeiska kommunistpartier, och det är en av betingelserna för att uppnå nya former av politisk allians.

Vi kommer nu till frågan om socialdemokratin, ett högst specifikt problem som demonstrerar att frågan om allianser hänger nära samman med de faktiska omständigheterna i det land det gäller. Vi måste följaktligen vara försiktiga när vi generaliserar, för vi kan iaktta att socialdemokratin spelar en högst skiftande politisk roll i de länder där den existerar. Jag ser t ex ingen möjlighet till politisk allians med det slags socialdemokrati som finns i Västtyskland eller Sverige. Läget är ett annat i länder där socialdemokratin inte är regeringsparti, vilket den i Frankrike inte har varit på länge. Under kapitalismens nuvarande strukturella kris kan vi där se hur socialdemokratin vrids åt vänster, och det är en av förutsättningarna för en varaktigare allians mellan kommunister och socialister. På grund av kapitalismens strukturkris tror jag att vi inte längre kan tala om socialdemokratin i allmänhet. Jag tror inte vi kan finna någon generell tendens hos borgarklassen att använda socialdemokratin för att lösa krisen. Inte heller har borgarklassen i alla länder den ekonomiska kraft som krävs för att erbjuda arbetarklassen det slags kompromisser som socialdemokratin behöver för att fylla sin politiska funktion när den sitter i regeringen, särskilt inte med de dystra utsikter vi nu har i Europa. I ett sådant läge har socialdemokratin inget annat val än en allians med kommunistpartiet. Det är fortfarande möjligt för socialdemokratin att som i Västtyskland integreras i förvaltningsapparaten. Jag går förbi läget i England, men situationen i Västtyskland är högst speciell därför att landet spelar en dominerande ekonomisk roll inom den gemensamma marknaden och därmed fortfarande har möjligheter till kompromisser med arbetarklassen. Detta är alls inte fallet i Italien och Frankrike och troligen inte heller i Spanien. Med tanke på kapitalismens strukturella kris bör vi inte längre tala om socialdemokrati i allmänhet.

Innebär det att 'reformismen' inte längre är något generellt problem för vänstern?

Nej, så menar jag inte, särskilt med tanke på socialdemokratins dubbelkaraktär — att den å ena sidan försöker modernisera kapitalismen men å den andra sidan ändå har djupa rötter i

arbetarklassen. Det problem som socialdemokratin står inför är att förena de båda, och givet kapitalismens strukturella kris, motsättningarna inom imperialismen och den ojämna utvecklingen är den europeiska socialdemokratins läge ytterst olika från land till land. Spelet kan spelas i ekonomiskt dominerande länder som Västtyskland och Sverige, men inte av socialdemokratin i Frankrike och Italien. Under sådana konjunkturen tror jag att en lösning för de socialdemokratiska partierna är att vända sig åt vänster och till en allians med kommunistpartierna.

Du har redan nämnt eurokommunismen. Det blir allt påtagligare att eurokommunismen inte är något enhetligt fenomen utan att det inom den finns en rad olika strömningar. Tror du det underlättar att skilja mellan höger- och vänsterströmningar?

Vi talar om allmänna tendenser. Vi får inte personalisera och sedan göra en fetisch av en distinktion inom en företeelse som är rätt ny. I Kominterns strategi, som gick ut på dubbelmakt och en frontal sammanstötning med staten, var reformismens problem i viss mening klart och enkelt. Allt var 'reformistiskt' som inte ledde till upprättandet av dubbelmakt och skapade möjligheter till en frontal sammanstötning med staten. När vi nu talar om en demokratisk väg till demokratisk socialism, ska en sådan strategi inte bara i grunden omvandla utan även bibehålla former av representativ demokrati samt fri- och rättigheter (vad som länge kallats 'formella rättigheter' men som faktiskt inte är enbart 'formella'). Denna representativa demokrati måste gå hand i hand med skapandet av en direkt demokrati vid basen. Det förra är emellertid viktigt. Om vi inte längre talar om en plötslig sammanstötning med staten utan om en grundlig fördjupning av den representativa demokratins institutioner under socialismen, blir skillnaden mellan reformism och den revolutionära vägen mycket svårare att förstå, även om den fortsätter att finnas.

Det är helt klart att man i eurokommunismen kan finna en reformistisk tendens och i den meningen kan tala om en höger- och en vänsterflygel. När t ex Elleinstein i PCF talar om en gradvis, fredlig, legal revolution, är det just Kautskys klassiska sätt att ställa frågan. Men vad är då den egentliga skiljelinjen mellan en höger- och en vänster-eurokommunism? Jo, det finns flera. Vi har först och främst den om vilken vikt som ges åt direkt demokrati och arbetarråd. Vänsterlinjen lägger mycket större vikt vid basdemokratin. För det andra gäller det de brytningar och omvandlingar som förutses inom själva staten. Ty även om vänsterlinjen inte talar om att 'krossa' staten är den ändå mycket medveten om att det behövs en grundläggande omvandling, inte bara av de ideologiska statsapparaterna utan också av de repressiva. Högerlinjen tenderar däremot att se apparaterna som mer eller mindre neutrala och lägger följaktligen inte heller samma vikt vid deras omvandling. Vänstereurokommunismen fortsätter att trycka på brytningen inom själva staten. Den talar inte om en gradvis, progressiv omvandling av den. Den är mycket medveten om att det finns en avgörande vändpunkt, som inte består av ett inbördeskrig men ändå kommer att vara en djup kris med förändrad maktbalans inom staten. Högereurokommunismen granskar inte detta alternativ särskilt allvarligt. För att vara konkret: när jag läser Carrillo ser jag mer av högerpositioner och hos Ingrao i PCI mera av vänster.

Jag tror alltmer att eurokommunismen är ett specifikt fenomen inom de avancerade kapitalistiska samhällsformationerna. Hela problematiken med den demokratiska vägen till socialismen, den revolutionära vägen till den demokratiska socialismen, är nära förbunden med den kapitalistiska utvecklingens specifika stadium.

För dig och oss är det italienska experimentet med 'historisk kompromiss' av väldig betydelse. Vad vikt lägger du som läget nu är vid behovet av att upprätta ett slags nationellt samförstånd?

Jag tror inte så värst mycket på föreställningen om ett nationellt samförstånd. De italienska

kommunisterna har själva aldrig framställt den historiska kompromissen som en övergång till socialismen. Det har hänt att de sagt något åt det hållet, men för det mesta har de presenterat den som en specifik strategi i en specifik italiensk konjunktur. Vi har en andra fråga, den berömda som Berlinguer ställde efter kuppen i Chile, om betydelsen av ett brett nationellt samförstånd. Jag är faktisk mycket skeptisk till den hållningen. Här finns ett slags analys som härrör från gramsci-traditionen, och från en av de mest omtvistade punkterna hos Gramsci, där han hävdar att arbetarklassen kan ha ideologisk och politisk hegemoni innan den uppnår den politiska makten. För mig måste frågan om det nationella samförståndet mera ses som en del av den demokratiska socialismens process än som en förutsättning för denna demokratiska socialism. Att säga att man behöver åttio procent av folket för att skapa den enhet som krävs för en vänsterregering är en självmotsägelse.

Du är själv medlem av det grekiska inrikespartiet. Låt oss se på läget i Grekland. I valet förra året led den allians som ditt parti ingick i ett allvarligt röstnederlag, särskilt om man jämför med det ortodoxa utrikespartiet. Hur analyserar du den erfarenheten och hur förklarar du dragningskraften hos det ortodoxa partiets oppositionsstrategi? Vilka lärdomar kan man dra?

Det finns generella förklaringar och andra som mera specifikt har att göra med Grekland. De allmänna hänger samman med eurokommunismens otillräckliga analys och otillräckligt sammanhängande strategi. Om ett etablerat kommunistparti intar en eurokommunistisk hållning är det bara den yttersta vänstern som kan bestrida den. Men i en splittring, där partiets majoritet intar en ortodox ståndpunkt, blir eurokommunismens otillräckliga analys av den revolutionära strategin mera kritisk. Så har vi de orsaker som mera specifikt har att göra med Grekland och inbördeskriget där. Jag tänker på hela föreställningsvärlden och symboliken hos revolutionen och inbördeskriget. Det har varit utrikespartiet, vars flesta medlemmar var mycket aktiva i inbördeskriget, som fick gå i landsflykt och kom tillbaka efter 1974, som bäst har kunnat mobilisera denna folkliga bild av inbördeskriget. Man kan säga att de lyckades där som Lister misslyckades i Spanien därför att — som jag tidigare sagt — Carillo kunnat förlägga vändningen till eurokommunismen inom själva kommunistpartiet.

Det hänger också samman med de sociala förhållandena i Grekland. Den grekiska arbetarklassen är mycket svag därför att det grekiska kapitalet inte är något inhemskt kapital utan en borgarklass rotad i hela medelhavsområdet, i det stora redarkapitalet osv. Därför har den grekiska arbetarklassen ingen högre grad av klassmedvetande. Det är sällan man träffar på en grekisk familj där både far och son är arbetare. Vi har en stor rörlighet i förhållande till småborgerligheten. Det finns en hel del inom arbetarklassen som blir småborgare, emigrerar och blir agenter åt den internationella grekiska borgarklassen. Antingen far de hit till London och arbetar på rederierna eller till Amerika. Som jag ser det hänger dogmatismens aktuella framgångar samman med denna svaghet hos den grekiska arbetarklassen. Naturligtvis har de även att göra med misstag begångna av det grekiska kommunistpartiet — t ex att vi hittills eftersträvat officiellt gillande från Sovjet. Vi har inte kunnat företa någon verklig kritik av Sovjet och skapa någon verklig allians för en demokratisk väg till socialismen, därför att vi hoppats att Sovjet skulle välja mellan de båda partierna! Detta har varit en mycket negativ faktor i inrikespartiets utveckling.

Kan vi återgå till några teoretiska frågor? Det förefaller som om det skett en avgörande vändning i förhållande till leninismen. Vill du kommentera det?

Det är alldeles riktigt. Den egentliga vändpunkten tror jag har uttryckts i min bok Diktaturens kris, och den härrör från mycket bestämda ståndpunkter som jag intog under den grekiska diktaturens period. Vi hade då två linjer i det grekiska inrikespartiet. Den ena gick ut på en (mer eller mindre våldsamt) frontal opposition mot diktaturen. Den andra trodde att man kunde

använda den inbördes motsättningen mellan fraktioner inom den härskande klassen och militärregimen.

Efter sex—sju års diktatur började jag teoretiskt och politiskt förstå att dessa uppfattningar om militärdiktaturen hänger samman med vissa föreställningar som marxister har om staten. Staten ses som en sluten plats som kan intas bara genom en utifrånstrategi, vare sig det gäller den leninistiska frontal-strategin eller den gramscianska inringningen. I stället började jag tänka på staten som en förtätning, en maktrelation. Jag utvecklade den tanken i Den moderna kapitalismens klasstruktur. Samtidigt började jag inse den betydelse detta kunde ha för oppositionen mot militärregimerna. Jag började även tillämpa denna statsuppfattning på frågan om övergången till socialismen, vilket blivit klarare i min senaste bok, *L'Etat, le Pouvoir, le Socialisme*. För mig är det tydligt att det handlar om en kris, och att den krisen berör leninismen som sådan.

Jag tror att min inställning till Lenin inte är exakt densamma som till leninismen. Jag menar inte att man kan säga att Lenin bara hade rätt när det gällde Sovjet. Jag tror att en av de stora insikterna hos Lenin som strateg inte är den leninistiska centralismen, utan att han var en övertygad anhängare av basen och av sovjeternas direkta demokrati. Jag tror att det är den Lenin vi fortfarande kan använda. Det är Lenin i *Staten och revolutionen* som är den viktigaste. Jag tror att det är Lenins positiva sida.

Den negativa sidan berör hela frågan om tillämpningen av och teoribildningen kring proletariats diktatur, som handlar om den representativa demokratins fullständiga krossande. Det som Rosa Luxemburg opponerade sig mot hos Lenin var inte att han var för mycket centralist eller alltför förtryckande mot arbetarklassen, utan att han krossade alla den representativa demokratins institutioner och endast lämnade kvar den institution som sovjeternas direkta demokrati utgjorde. Det är inte sant att Lenin inget annat kunde göra på grund av inbördeskriget eller de olika riktningarna inom partiet. Jag tror att det finns vissa teoretiska inslag i själva leninismen som hänger samman både med situationen under Lenins period och den efteråt under Stalin. Där finns definitiva inslag av centralisering och föreställningen om partiet som utifrån tillför arbetarklassen medvetande. Den inkluderar Vad bör göras?, en sida hos leninismen som jag inte längre tror på. Vidare tror jag att denna partiuppfattning direkt leder till uppfattningen om 'statsbärande parti', och därmed till etatismen.

Låt oss återvända till frågan om Althusser. I Fascism och diktatur kommer du med den uttryckliga kritiken av Althusser att han inte ger klasskampen den roll den förtjänar. Är det i en marxistisk strukturalism av Althusserns typ möjligt att ge klasskampen den plats den förtjänar?

Som frågan formulerats har du redan gett svaret, därför att du talade om strukturalismen. Det har inte jag gjort. Du utgår i motsats till mig från att det finns en allomfattande althusseriansk uppfattning. Men det fanns så många skillnader mellan Balibar, Althusser och mig, för att inte nämna andra. Vi hade väldiga meningsskiljaktigheter från början.

Vad beträffar Althusser själv, eller det som är kvar av althusserianismen, tror jag att den strukturalistiska problematiken är falsk när man tillämpar den på grundlinjerna i hans tänkande. Jag tror inte det är riktigt att Althusser i den kunskapsteoretiska väg han följer, i sin teoretiska uppfattning, på grund av en teoretisk omöjlighet skulle utelämnat historien och klasskampen. Jag tror problemet existerar i samband med Balibar men inte heller där hela tiden. Jag skulle vilja påstå att strukturalismen inte utgjort althusserianismens egentliga kärna utan snarare varit dess barnsjukdom. Det finns vissa rester av strukturalism hos Althusser och oss övriga, och i den teoretiska konjunkturen vi arbetade i. Det var strukturalism mot historicism, det var Lévi-Strauss mot Sartre. Det har varit ytterligt svårt för oss att företa en total brytning med dessa båda

problematiker. Vi hävdade att huvudfaran för marxismen inte var strukturalismen utan historicismen, så vi riktade all vår uppmärksamhet mot historicismen — frågan om subjektet, gentemot Sartres och Lukács' problemställning. Vi fick slagsida och det fick naturligtvis verkningar på vår egen teori. Det påverkade t ex den skillnad jag gjorde mellan 'strukturer' och 'praktiker' i *Politisk makt och sociala klasser*, och som jag sedan inte förde vidare i *Den moderna kapitalismens klasstruktur*.

Den anmärkning jag i *Fascism och diktatur* gjorde visavi Althusser gällde de ideologiska statsapparaterna. Det var en invändning i en specifik diskussion om de ideologiska statsapparaterna och inte mot kärnan i den då aktuella problematiken. Jag vill fortfarande framhäva althusserianismens kritiska roll mer än innehållet i dess analys.

Mycket av det du skrivit har gällt frågan om staten och politiken utifrån begreppet 'relativ självständighet'. Hur tror du att en teori baserad på en föreställning om 'relativ självständighet' kan ta itu med frågorna om statens och politikens specificitet?

Jag skall besvara frågan på enklaste sätt, för annars kunde vi diskutera den i år. Det är mycket enkelt. Man måste ha klart för sig om man är kvar inom den marxistiska ramen. Är man det så accepterar man ekonomins bestämmande roll, i mycket sammansatt mening; bestämning inte av produktivkrafterna utan av produktionsförhållandena och den samhälleliga arbetsdelningen. I denna mening, om vi dröjer kvar inom denna begreppsliga ram, tror jag om jag så får säga att ingen har gjort mera åt politikens specificitet än jag.

Jag är för egen del inte absolut säker på att det är rätt att vara marxist. Det kan man aldrig vara. Men är man marxist måste produktionsförhållandenas bestämmande roll innebära något, och i så fall kan man bara tala om 'relativ självständighet' — det är den enda lösningen. Det finns naturligtvis också en lösning som går ut på att inte alls tala om ekonomins bestämmande roll. Marxismens begreppsram har att göra med den besvärande företeelse som kallas 'produktionsförhållanden' och deras bestämmande roll. Om vi överger den kan vi naturligtvis tala om politikens självständighet eller andra slags relationer mellan politik och ekonomi.

Men jag antar, att ett sätt att förbli någonstans inom den marxistiska ramen för insikt om relationen mellan politik och ekonomi utan att härleda den ena ur den andra, ens på något komplicerat sätt, är att använda tanken om de 'existensvillkor' som den ena praktiken formar åt den andra. Hur ser du på det alternativet?

Talar man om t ex 'existensvillkor' i stället för relativ självständighet undgår man därigenom inte svårigheten. Allt man uppnår är att översätta svårigheten till andra ord. Säger man att något är existensbetingelser eller det nödvändiga existensvillkoret för något annat, befinner man sig fortfarande inom samma ram av 'relativa självständighet'. Så snart man tar med klasskampen, och därmed statens relativa självständighet i förhållande till de härskande klasserna och klasskampen, blir frågan om ekonomin annorlunda. Problemet har två sidor, politiken och ekonomin, som båda måste klargöras i förväg. När jag talar om ekonomins bestämning i sista hand inbegriper jag samhällsklasserna och klasskampen. Det finns ingen 'ekonomi i sig' med klasskampen på en annan nivå. Så när jag talar om 'ekonomins relativa självständighet' har ekonomin redan en betydelse som inbegriper klasskampens existens.

Vi bör tillägga ytterligare en risk. Om vi bara talar i termer av apparater möter vi en annan fara, institutionaliseringen. Apparaterna är när allt kommer omkring materiella förtätningar av relationer. Det är med ett berömt exempel inte kyrkan som skapat religionen utan religionen som skapat kyrkan. Om vi talar i termer av apparater kan vi naturligtvis göra debatten klarare men placerar den ändå fel, för när vi talar om enbart företag och apparater förutsätter vi hela tiden

själva produktionsförhållandena.

I din sista bok försöker du utveckla begreppet 'auktoritär etatism', vilket jag uppfattar som den intensifierade statskontroll som är förbunden med den politiska demokratins förfall. Är den teorin bara en mera sofistikerad version av den långt mera traditionella leninistiska tesen om att monopolkapitalismen ofrånkomligen tenderar mot autoritarianism? Säger ändå inte erfarenheterna från den europeiska och nordamerikanska kapitalismen att en intensifierad statskontroll har utvecklats jämsides med ett vidgat utrymme för politisk demokrati?

Frågan väcker ett allmännare problem: finns det påtagliga skilda statsformer som svarar mot olika kapitalistiska stadier? Det är som Lenin såg det riktigt att staten under monopolkapitalismen genomgått viktiga modifikationer som existerade under fascismen och New Deal. Det finns karaktäristika som är gemensamma utan att man fördenskull behöver företa en enkel identifikation mellan dessa olika regimer. I den meningen kan man allmänt tala om den fascistiska och den parlamentariska staten som två olika former av kapitalistisk stat. Det finns även vissa gemensamma karaktäristika jämsides med skillnaderna. Det jag försökt säga om 'auktoritär etatism' är ett försök att finna de generella särdragen i en ny fas hos staten, för jag tror att vi befinner oss vid en vändpunkt i den kapitalistiska statens organisering. Mitt syfte var att finna en formulering som kunde beteckna det som allmänt kännetecknade denna vändpunkt utan att identifiera den med någon speciell regim. När jag talar om 'auktoritär etatism' betyder det alltså inte att den politiska demokratin eller representativa demokratin håller på att upphöra. Den 'auktoritära etatismen' kan anta ytterst olika former, nyliberala som i Frankrike eller mycket mera auktoritära som i Tyskland Hursomhelst bevittnar vi ett förfall för den representativa demokratin i klassisk mening utan att vi fördenskull har någon utvecklig mot fascism. Jag har därför försökt skilja mellan 'auktoritär etatism' och fascism.

Jag tror man kan utläsa en oro i de politiska följsatser som framgår ur ditt begrepp 'auktoritär etatism' Den demokratiska övergång till socialism som du sysselsätter dig med är beroende av möjligheten att innan man tar några steg mot själva socialismen skapa förutsättningar för en utvidgad demokrati. Ändå förefaller möjligheterna att skapa denna demokratiska framryckning avlägsnare som följd av den 'auktoritära etatismens' utveckling.

Just det är problemet. Det är frågan om brytningen. Det jag vill framhäva är att vad den demokratiska socialismen behöver är fördjupade och utvidgade fri- och rättigheter, representativa institutioner osv. Dessa kommer inte utan en djupgående förändring av de sociala och ekonomiska förhållandena. Den slutsats jag drar är att man utifrån en defensiv position inte kan kämpa för utvidgade politiska fri- och rättigheter mot de auktoritära tendenserna i dagens kapitalism. Men jag tror att vi inte längre kan rädda den politiska demokratin utan djupgående förändringar av kapitalismens sociala och ekonomiska strukturer.

Får jag be dig klargöra begreppet 'auktoritär etatism'. Är det bara fråga om en fas i den 'interventionistiska staten' eller en egen, ny statstyp som följer på den liberala och interventionistiska staten?

Jag är själv inte helt klar över det på grund av en allmän svårighet när det gäller kapitalismens stadier. Lenins föreställning gick ut på två stadier där den första var industrikapitalismen och den andra monopolkapitalismen. Jag har hävdad att vi inom dessa stadier har olika faser, men att vi inte kan tala om något tredje stadium. Jag är emellertid inte längre så säker på det. Behåller vi den gamla ramen kan den 'auktoritära etatismen' inte vara något särskilt stadium. Men numera tror jag att problemen är mycket mera komplicerade. Min tidigare behandling av dem kretsade mycket kring teorin om den statsmonopolistiska kapitalismen och debatten i PCF om detta ämne.

Nu tror jag, att även om vi talar om den interventionistiska kapitalismens faser utgör den aktuella omvandlingen av den kapitalistiska staten inte enbart en fas. Den 'auktoritära etatismens' framväxt berör något långt viktigare.

Du talar om den 'auktoritära etatismens' aktuella stadium i samband med en intensifiering av politiska och ekonomiska krisstecken. Det börjar låta som om du hävdade att vi nått fram till kapitalismens sista stadium.

Jo, jag förstår problemet. Det är en risk som jag inte varit särskilt medveten om, men jag inser den nu. Jag förstår mycket väl att det ligger en fara här, men jag vill betona att vi måste betänka vad vi menar med kapitalismens strukturella kris. I *La Crise de l'Etat* försöker jag analysera denna kapitalismens strukturella kris med utgångspunkt från uppfattningar hos det franska kommunistpartiet och hävdar, att existensen av en sådan kris inte innebär att den inte kan lösas.

Vilket samband finns det mellan denna diskussion om staten och den betoning du ger det ensamma, dominerande masspartiet?

Jag har försökt säga att även när det inte finns något massivt, dominerande regeringsparti finns det en relation med två partier som låter den politiska makten växla mellan sig. Jag tänkte närmast på den tyska eller brittiska modellen, där man även inom statsapparaten kärna finner en blandning mellan labour och konservativa eller socialdemokrater och kristdemokrater, som tenderar att fungera som ett enhetligt massparti åt borgarklassen, trots de skillnader som kan finnas mellan dem. Trots att vi faktiskt har regeringsskiftet i denna mening är de bara förändringar på ytan av en institutionaliserad kärna av krafter som tillhör båda partierna.

Ska vi övergå till frågan om din socialismuppfattning? Du vänder dig numera mot den enkla leninistiska eller avantgardeföreställningen om Partiet. I slutkapitlet till L'Etat, le Pouvoir, le Socialisme talar du om behovet att förena former av direkt och representativ demokrati. Du diskuterar dock inte uttryckligen hur dessa olika former ska sammanfogas och kombineras.

Problemet är att dessa frågor är alldeles nya, och vi blir allt mera medvetna om att det inte finns någon positiv demokratiteori hos Marx. Vi har teorin om den kapitalistiska demokratin och teorin om proletariats diktatur. Men vi har faktiskt ingen positiv teoretisk grund för att analysera sammanfogningen mellan direkt och representativ demokrati. Så länge vi talar om representativ demokrati är det klart att den relativa åtskillnaden mellan offentlig och privat sfär fortfarande kommer att bestå. Detta leder oss till den mer komplicerade frågan om statens relativa oavhängighet, en fråga som inte enbart berör de kapitalistiska produktionsförhållandena. Om den inte nödvändigtvis är knuten till de kapitalistiska produktionsförhållandena blir själva problemet med dess relativa oavhängighet i förhållande till dessa långt svårare. Det är den första svårigheten.

Den andra svårigheten gäller avantgardepartiet. Vi måste vara helt uppriktiga. Om vi talar om en mångfald av partier under övergången till socialismen och tar denna uppfattning på allvar, blir det klart att man inte kan 'äta kakan och ha den kvar'. Det är alldeles tydligt att i den leninistiska traditionen (även om Lenin själv inte hade någon föreställning om ett enpartisystem) är uppfattningen om ett avantgardeparti förbunden med den om proletariats diktatur och enpartisystemet. Man kan inte säga att man vill ha en mångfald av partier samtidigt som man behåller den leninistiska föreställningen om ett avantgardeparti, därför att en sådan partiuppfattning förutsätter eller rentav kräver ett enpartisystem. Man kan inte ha bådaderna.

Jag är inte alls säker på att ett politiskt parti är den bästa formen att organisera nya former av sociala rörelser, att vi måste be ett revolutionärt politiskt parti ta hand om miljöfrågan, kvinnofrågan osv. Det handlar inte om att ha ett parti som är så bra att det inte bara är politiskt utan även

fångar upp varje sfär av det sociala och ekonomiska livet. Jag tror att denna uppfattning om partiet som den enda sammanföraren, även om det rör sig om en högst subtil sammanföring, inte nödvändigtvis är den bästa lösningen. Jag börjar alltmera tro att vi behöver självständiga sociala rörelser vilkas organisationstyp inte kan vara densamma som hos en politisk partiorganisation. Det måste finnas en kvinnorörelse utanför även det bästa tänkbara parti, för ett sådant parti kan inte uppta den sortens sociala rörelser, även om vi naturligtvis bör trycka på att ett revolutionärt parti måste ha vissa föreställningar om kvinnofrågan.

Har för det andra partiet en central roll? Naturligtvis har det en central roll så länge det tror att politiken har en central roll och så länge staten har det. Men så länge vi behöver något slags organisation behöver vi en sorts centralism eller en sorts homogenisering av skillnader för att kunna verkställa föreningen mellan representativ och direkt demokrati. Även om denna centraliserande roll hittills spelats av ett ensamt parti, måste i framtiden vissa sidor av den överföras från partiet till representativa organ där många partier kan spela sin egen roll. Vi måste få en differentiering och icke-identifikation mellan partiet och staten. Och om de representativa institutionerna kan spela sin roll fullt ut, behöver relationerna och förbindelsen inte som förut överföras via partiet självt. I Italiens regionala församlingar med kommunistiska och socialistiska majoriteter sker samordningen mellan former av direkt demokrati, medborgarrörelser och miljörelser å ena sidan och den representativa demokratin å den andra inte genom det kommunistiska partiets centralisering.

Ett intressant problem som vi inte har några färdiga svar på är, att partimångfalden under den demokratiska vägen till socialismen måste betyda förändringar i partiets egen funktion. Man kan inte behålla den traditionella leninistiska partiuppfattningen men nöja sig med att säga att det även bör finnas andra partier. Det fungerar bara inte.

Vilken skillnad blir det mot nu, hur ska partiet omvandlas? Jag tror inte att partiet bör förloras i eller slås samman med olika sorters sociala rörelser. Inte heller kan partiet som kaderapparat framgångsrikt länka samman de många olika sociala och ekonomiska rörelserna. Vi måste därför ompröva den leninistiska centralismens klassiska syn enligt vilken allt politiskt är primärt och resten sekundärt. Vad är kvinnorörelsen, miljörelsen, andra slags sociala rörelser? De är inte alls sekundära i förhållande till arbetarrörelsen eller partiet. Annars skulle allt vara sekundärt. Vi måste ompröva frågan om primära och sekundära relationer.

Om nu eurokommunismen liksom marxismen befinner sig i kris beror det på att vi befinner oss på ett experimentstadium där partierna försöker utarbeta denna annorlunda form av strategi. Vi ser vad som händer i Spanien, i Italien. Även i Frankrike befinner vi oss i kris. I Frankrike är det kanske svårare därför att PCF fungerar som det franska partiet alltid har fungerat. Det är också det parti som ibland gör de starkaste genombrotten och sedan faller tillbaka. Det rör sig från att vara det öppnaste av partier (det finns t ex inget parti som varit så öppet för kvinnofrågan) till den motsatta sidan.

Under denna process sker det återfall i tidigare reaktionsmönster. Vi ser detta tydligt hos PCF. Den förändrade partiuppfattningen ligger i botten av dessa reaktioner. Det finns i de olika partierna en viktig reaktion som säger 'var hamnar vi med de nya positionerna?', och skräckslaget drar man sig tillbaka. Man ser detta även i Italien, i Spanien och de andra partierna. Det är inget förvånande för hittills finns det inga definitiva svar på dessa problem. Men vi måste ändå ta itu med dem. De försvinner inte av sig själva, och vi kan inte återgå till den gamla ortodoxin.

Översättning: Gunnar Sandin